

Manca Pavli

APARTHEID – SISTEM SEGREGACIJE

Južnoafriška republika, ki ji svet v času priprav na svetovno prvenstvo v nogometu posveča izjemno veliko pozornosti, vabi gledalce tudi kot turistična destinacija. JAR=RAJ, lahko preberemo v medijih. In prav zares, Južnoafriška republika se poskuša v tem času predstaviti svetu v kar najboljši luči. Vlada ja že izrazila skrb, da bi državo v času svetovnega prvenstva pretresali izgredi, nemiri in demonstracije. Proteste, ki so v zadnjih mesecih pretresali Južnoafriško republiko, so izzvali predvsem revnejši prebivalci, ki zahtevajo dostop do osnovnih storitev, kot so zdravstvena oskrba, pravna pomoč itd. Nedavne demonstracije so minile v znamenju streljanja, požigov in drugih vrst nasilja. Toda ali lahko Južnoafriška republika z izjemno poostrojitvijo varnostnih razmer res prepreči vse demonstracije in izgrede, ki so v veliki meri sled njene krvave preteklosti? Bodo spomini na apartheid množicam pokvarili idilični izlet v »RAJ«?

Apartheid (dobesedni prevod pomena v angleščini in afrikanščini je ločenost) je bila politična doktrina, s katerim je vlada Južnoafriške republike imenovala svoj sistem rasne segregacije, zatiranja in izkoriščanja med leti 1948 do 1994. Ta sistem je omogočal belcem, ki predstavljajo manj kot petino prebivalstva, da so vodili politiko Južnoafriške republike.

Belci so sicer v Južni Afriki imeli kolonijo že leta 1652 (Nizozemska kolonija). Leta 1806 je kolonijo vzpostavila Velika Britanija in po burskih vojnah leta 1910 se oblikuje Južnoafriška unija, ki jo že politično vodi njena majhna bela manjšina.

<http://www.southafrica-for-dummies.com/image-files/apartheid-in-south-africa-beware-of-natives.jpg>

Bivši južnoafriški ministrski predsednik Hendrik F. Verwoerd je leta 1963 v skupščinskemu domu izjavil: »Če se omejimo na najpreprostejšo obliko problema, je ta nič drugega kot to: mi hočemo Južno Afriko obdržati belo... 'obdržati jo belo' lahko pomeni samo eno, to je bela oblast - ne 'nadzorstvo' ali 'vodstvo' temveč 'kontrola' in 'nadoblast'«.

Prvi steber apartheida je bil Zakon o registraciji populacije, ki je uvedel rasno klasificiranje v družbi, drugi pa je bil Zakon o skupinskih področjih, ki je določal, da mora vsaka rasa živeti v točno določenem območju.

Po zakonu o registraciji populacije, ki je bil sprejet 1950 se je prebivalstvo delilo na štiri ločene rasne skupine: Bantu (črnsko prebivalstvo), belo prebivalstvo, kategorija obarvanih (mešana rasa), kasneje je bila dodana še skupina Azijcev. Te skupine so bile ločene glede na lastništvo zemlje, prebivališče, poroke in ostali socialni stik, delo, izobraževanje, religijo in tudi šport.

<http://www.inaltreparole.net/images/stories/resistenza/apartheid2.jpg>

Še posebej močno je politika oblikovala arhitekturo, jezik in kulturo mest. Po prisilni preselitvi črnske naselbine Ndabeni v novo mestno področje Cape Towna-

Langa, je le ta od 1927 do 1959 ostajala edino uradno področje, kjer so lahko živeli črni Afričani v Cape Townu. Langa je kmalu postala prenatrpana, še posebej po letu 1937, ko je postalo nezakonito za črne afričane, da bi imeli v lasti zemljo izven ruralnih območij, ki so jim bili določeni.

V t.i. »odstranjevanju črnih pik« iz območij, ki so bili namenjeni belcem, niso preseljevali le v urbana okolja. Tudi iz drugih območij, npr. v okolici jezera Bhangazi, so tamkajšnje črne prebivalce brez obrazložitve naložili na tovrnjake in jih prepeljali v rezervate. Sodeč po intervjujih, zbranih med prebivalci, niso imeli niti časa, da bi pobrali svojo lastnino in le nekaterim so dovolili da so lahko s seboj transportirali tudi nekaj živine. Če koga ob prihodu tovornjakov ni bilo v bližini, so ga preprosto pustili za seboj, tako da so kasneje peš tavalili in iskali svoje družine.

Družba je bila povsem ločena tudi v smislu rase in tudi religije. Pokopališča belcev in črnih Afričanov ter pokopališča prebivalcev različnih verskih pripadnosti so bila popolnoma ločena.

Tudi šport je v času apartheida v Južni Afriki ostal segregiran. Z bojkotom so ga črni Afričani uporabljali tudi kot tehniko nasprotovanja sistemu apartheida. Njihova politika je bila daleč od ideologije olimpijskih iger, po kateri šport presega rasne, religijske in politične predsodke – prav zato so leta 1964 Južno Afriko izključili tudi iz tekmovanja na Olimpijskih igrah.

Apartheid je svoje temelje postavljala v izobraževanju. Za Južno Afriko je učilnica postala alternativa bojnemu polju. Izobraževalni sistem je reflektiral, podpiral in legitimiral sistem apartheida. Črni Afričani so imeli omejen dostop do šolstva in so morali (za razliko od belcev) za šolanje plačevati. Poleg tega je v njihovih šolah prevladala tudi slaba kvaliteta zaradi prenatrpanih učilnic, slabih učiteljev in pomankanja potrebščin.

Ena izmed glavnih značilnosti apartheida so bili t.i. »pass-laws«. Prvi takšni zakoni so se pojavili leta 1923 in so poskušali izločiti vse domačine iz kolonije Cape. V Južni Afriki so obveljali leta 1923, ko so bili oblikovani tako, da bi regulirali premikanje črnih Afričanov v urbanih območjih. Izven teh območij, ki so jim bila določena, so morali s sabo vedno nositi »passbooks«, dokumentacijo, ki jim je dovoljevala da se premikajo oz. živijo v »beli« Južni Afriki.

Kot pravi Ignatius Zuma, ki je v tem času živel v Langa naselju v Cape Townu: *»Če nimaš svoje dovolilnice pri sebi ko vidiš policijo, sežeš v žep. Če si se tisto jutro*

preoblekel in na žalost dovolilnice nimaš s seboj moraš teči in rešiti svoje življenje. Drugače so te aretirali in moral si plačati kazen ali pa iti v zapor. Vsi smo bili siti tega. Siti! Bili smo tako naveličani in siti življenja s to dovolilnico!»

»Pass laws« so določali, da v podjetju črni Afričani ne morejo imeti višjega poklica kot najnižje zaposleni belec. Odpor do teh zakonov je vodil do tisočih aretacij in je bil povod za poboje v Sharpevillu 21. marca 1960.

<http://www.filmeducation.org/skin/history/352px-DurbanSign1989.jpg>

Nit zakonodajnih odločb je postala znana kot "petty apartheid". Prva izmed teh je bila prepoved mešanih porok (1949), leta 1950 so sprejeli zakon, ki je prepovedoval tudi med-rasno spolnost. Črni Afričani niso smeli voditi posla ali profesionalnih praks v območjih, ki so bili določeni kot "bela Južna Afrika" brez

dovoljenja. Imeli so ločen ves transport, bolnišnice in stranišča. Črni Afričani niso smeli zaposljevati belcev. Niso smeli kupovati alkohola, privoščili so si lahko le državno pivo slabe kvalitete. Ločene so bile plaže, javni bazeni, nekaj mostov za pešce, prostor za parkiranje v »drive-in« kinu in parki. Kino dvorane in teatri v območjih belcev niso smela sprejemati črnih Afričani, sami pa svojih kinodvoran skoraj niso imeli. Večina restavracij in hotelov v območjih belcev ni smela niti zaposliti črnih Afričanov. Pogoji za pridobitev potnega lista so bili težki in vlada je bila mnenja da je potni list privilegij, ne pravica.

Razlikovanja so se pojavljala tudi v zaporih. Po besedah enega izmed belih zapornikov na otoku Robben Island blizu Cape Towna, ki je tam preživel 18 let, so prvih 14 let ležali le na tleh. Vsak je v celici imel le 3 oddeje. Bil je edini beli zapornik. Ko so se po pravilniku dobili tudi zaporniška oblačila, je dobil srajico, jopico, nogavice, jopič, čevlje, dolge hlače. Vsi ostali so dobili kratke hlače. Črni prebivalci so bili obravnavani kot otroci, kar potrjuje tudi terminologija v domovih belcev (npr. »garden boy«, »kitchen girl«). »Tudi Mandela je moral nositi kratke hlače,« pripoveduje.

Ekonomski apartheid je slonel na izkoriščanju poceni delovne sile. Takšno je bilo npr. pridobivanje zlata v Južni Afriki, ki je bilo v 60ih in 70ih izredno profitna dejavnost. »Profiti glede na zaslužek delavca skoraj niso imeli primerjave v industrijah ali v rudarstvu drugod po svetu,« pravi Richard Spoor, odvetnik za človeške pravice.

Šele po letu 1985 so nekaj omejitev sprostili. Zaradi naraščajočega nemira v državi in mednarodnega pritiska za odpravo apartheid sistema se je vlada sčasoma zamajala. V juliju 1991 je predsednik De Klerk preklical vse ostale zakonodaje apartheida, tudi Zakon o registraciji populacije. Od leta 1990 se je Južna Afrika zopet udeleževala v mednarodnem športnem svetu.

Ključna stran je bila ANC – Afriški narodni kongres, stranka Bantujcev, ki se je vztrajno zavzemala za demokratično družbo. Že od svoje ustanovitve 1912 se je bojevala proti prevladi belcev v tedanji Južnoafriški uniji. Mandela je kmalu postal ključna osebnost gibanja. Zmerno politiko stranke je dopolnjevala strategija bojkotov, stavk in civilne neposlušnosti.

Tako je vlada začela pogajanja o mirnem prenosu oblasti na črnsko večino, ko je dovolila delovanje Afriškega narodnega kongresa (ANC) in drugih levičarskih organizacij ter po 27 letih izpustila Rolihlahlo »Nelsona« Mandelo iz zapora.

Apartheidsko zakonodajo so postopno umaknili iz ustavnih listin, in leta 1994 so bile razpisane prve večrasne volitve.

Aprila 1994 Afriški narodni kongres s kandidatom Nelsonom Mandelo na čelu liste zmaga na prvih svobodnih volitvah v Južni Afriki. Mandelova stranka dobi 62, 65 odstotka vseh glasov in s tem absolutno večino. Črni in napredni prebivalci Južne Afrike so od njega pričakovali, da bo deželo na Rtu dobrega upanja popeljal v boljšo, pravičnejšo prihodnost.

Nelson Mandela si je vedno prizadeval za spravo in poravnavo preprirov. Za drugo stran to ne moremo trditi. Nobena izmed vodilnih osebnosti v prejšnjem sistemu – v vojski, poslu in na drugih področjih, se ni javno opravičila za apartheid. Opravičila se je le cerkev, ki jo je nadškof Tutu javno obsodil in se za njena dejanja opravičil. Opravičili so se tudi nekateri posamezniki. Toda glavni nosilci dejanj – vojni generali in sodniki, ki so določali zakone v apartheidu, niso spregovorili v javnosti. Za večino prebivalcev bi prava poravnava pomenila šele zakonsko določeno ponovno razdelitev ugodnosti in denarja, od tistih ki so se okoristili v času apartheida, nazaj tistim, ki so trpeli.

http://www.jewishfilmfestival.com.au/files/images/Bus-Apartheid-sign_42_full.jpg

Toda ali je apartheid res le stvar preteklosti? Po besedah nove generacije otrok v eni bolj elitnih šol, ki so bili rojeni 1994, je apartheid stvar preteklosti in jim ne pomeni kaj veliko. Kot pravijo je bila to »napaka preteklosti, iz katere smo se veliko naučili«. Veliko nesproščenosti pa se pojavi, ko pride do med-rasnih zvez med dekleti in fanti. Večina staršev opozarja svoje otroke pred tem, da bi se zapletli z nekom iz druge rase. Dijaki pravijo, da gre za način mišljenja, ki so ga pridobili – preprosto se jim ne zdi naravno, da bi bila skupaj dekleta ali fant različnih ras, niti jih osebe iz drugih ras ne privlačijo. »Če bi ti bil vseč kdo iz druge rase, ne bi šlo zaradi staršev, vsaj pri meni ne,« pravi Martin, eden izmed učencev v šoli z večinoma belimi dijaki. Kljub dovoljenim kontaktom torej prepreke rasnega razlikovanja ostajajo.

Zakonsko sicer apartheid ni več dovoljen, toda sistem je šel globlje. John Pilger pravi, da lahko govorimo o ekonomskem apartheidu, ki se nadaljuje. Ta obravnava ljudi kot poceni delovno silo, poganjajo pa ga velike korporacije – v JAR, Britaniji, ZDA in Evropi. Danes se isti sistem, brez sledi ironije, imenuje »prosti trg«.

V rudnikih se je spremenilo le malo. Število smrti in poškodb ostaja v južnoafriških rudnikih zlata najvišje v svetu. Čeprav je dokazano, da se nesreče dogajajo predvsem zaradi slabih standardov in nadzorstev ter upravljanja v podjetjih, le ta trdijo, da rudarjenja brez tveganja preprosto ni. Podatki seveda ne upoštevajo vseh, ki umrejo zaradi posledic dela v rudnikih. Dobra tretjina v rudnikih zboli, se vrne nazaj v ruralne dele in tam umrejo tihe smrti, ki niti minimalno ne opozarja na nevarnosti v industriji rudnikov. »Nič se ni spremenilo,« pravi Richard Spoor.

Tudi večino kmetijske zemlje (preko 80%) še vedno nadzirajo bogati beli kmetje. Manj kot pol procenta kmetijske zemlje je bilo vrnjeno prvotnim lastnikom.

Skoraj četrtina državnega proračuna gre za odplačevanje državnega dolga, ki ga je zapustil režim apartheida. Tako morajo ljudje ponovno plačevati za svoje lastno zatiranje.

Kot pravi ena izmed nepremičninskih agentk, se način življenja ni spremenil, spremenila se je le drža, odnos. Ljudje pozabljajo na preteklost dežele in gledajo na Južnoafriško republiko kot na deželo priložnosti.

V Johannesburgu živijo nekateri izmed najbogatejših ljudi na svetu. Imajo možnost, da potujejo in poslujejo po celem svetu. Najbogatejših je le 5% populacije, a nadzirajo 88% državnega bogastva. Hkrati pa varujejo iluzijo, da so prav oni dali

svobodo večinskemu prebivalstvu. Odreči se jim ni bilo treba ničemur, prispevati jim ni treba niti davka na premoženje. Medtem ko 14 milijonov še vedno nima zanesljive vodne zaloge ali pa je le ta onesnažena, si bogatejši lahko polnijo svoje bazene in namakajo skrbno urejene vrtove. Skrivajo se v dobro varovanih sooseskah, ki jih nadzorujejo kamere in visoki zidovi. Tam so varni pred kriminalom, ki je v Južnoafriški republiki velik problem.

Napredek se je zagotovo zgodil predvsem v zdravstvu. Dostopna je brezplačna zdravstvena pomoč za otroke in nosečnice, velik dosežek je bila tudi legalizacija splava.

V povezavi z zakonsko legaliziranim rasizmom, ki je veljal v Južni Afriki pod imenom apartheid, lahko danes govorimo o »globalnemu apartheidu«. Gre za koncept, na katerega se navezujejo tudi Fidel Castro, Thabo Mbeki in drugi. Globalni apartheid, ki je nasprotje globalne demokracije, je mednarodni sistem nadvlade manjšine, ki pospešuje neenakosti in razlike v dostopu do osnovnih človeških pravic, denarja in moči. Po besedah Johna Pilgerja gre preprosto za to kako bogati postajajo še bogatejši, revni pa vedno bolj revni.

Apartheid tako ostaja prisoten v Južnoafriški republiki, pa tudi po celem svetu. Sicer ne kot legaliziran in zakonsko določen politični sistem, temveč predvsem kot prikriti ekonomski apartheid, ki ohranja stare konflikte in skriva resnico za velikanskimi dobički velikih korporacij, ki služijo na izkoriščanju poceni delovne sile.

Literatura:

A. J., Christopher

1995 'Segregation and Cemeteries in Port Elizabeth, South Africa.' *The Geographical Journal* 161(1): 38-46.

Booth, Douglas

2003 'Hitting Apartheid for Six? The Politics of the South African Sports Boycott.' *Journal of Contemporary History* 38 (3): 477-493.

E. Lapchick, Richard

1979 'South Africa: Sport and Apartheid Politics.' *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 445(September): 155-165.

Field, Sean

2008 'Imagining Communities: Memory, Loss and Resilience in Post-apartheid Cape Town.' V: *Oral History and Public Memories*. Hamilton in Shopes, ur. Philadelphia: Temple University Press. Str. 105-124.

Gogala, Andrej, ur.

2000 *Kronika 20. stoletja: 1990-1999*. Ljubljana: Založba Mladinska Knjiga.

Johnson, Walton

1982 'Education: Keystone of Apartheid.' *Anthropology & Education Quarterly* 13(3): 214-237.

Skelcher, Bradley

2003 'Apartheid and the Removal of Black Spots from Lake Bhangazi in Kwazulu-Natal, South Africa.' *Journal of Black Studies* 33(6): 761-783.

Wright, Edmund, ur.

2006 *Dictionary of World History*. Oxford University Press.

Internetni viri:

Internetni vir 1

Apartheid

<http://sl.wikipedia.org/wiki/Apartheid>, 15. marec 2010

Internetni vir 2

South Africa under apartheid

http://en.wikipedia.org/wiki/South_Africa_under_apartheid, 15. marec 2010

Internetni vir 3

Pass laws

http://en.wikipedia.org/wiki/Pass_laws, 15. marec 2010

Internetni vir 4

Republika Južna Afrika

http://sl.wikipedia.org/wiki/Republika_Ju%C5%BEna_Afrika, 16. marec 2010

Internetni vir 5

Južnoafriška republika se boji, da bodo v času SP državo pretresali nemiri

<http://www.dnevnik.si/sport/nogomet/1042347960>, 16. marec 2010

Internetni vir 6

South Africa through the eyes of post-apartheid generation

<http://www.youtube.com/watch?v=nhmVAxXBeow>, 16. marec 2010

Internetni vir 7

John Pilger - Apartheid Did Not Die

<http://www.youtube.com/watch?v=Ew-BtAgxhik>, 16. marec 2010

Internetni vir 8

Global apartheid

<http://globalpolicy.org/component/content/article/210/44769.html>, 17. marec 2010